ДНЕВНИКЪ

АЛ. БАЛАБАНОВЪ. (1)

Сегашни български културни центрове

I.

(Впечатления и мисли по пътя за Ямболъ).

Единъ младъ, спокоенъ и възпитателенъ господинъ ме намери въ университета и ме помоли отъ името на една група да отида да държа една-две сказки въ Ямболъ.

— Уверяватъ ви, каза младия господинъ съ малко по-разгорещенъ тонъ, тамъ ще намерите една много интелигентна публика съ интересъ къмъ науките и къмъ изкуствата, и съ много гореща кръвь.

Частните си работи азъ обикновено не обмислямъ дълго и затова си изпащамъ тъй често. Но тоя пътъ просто отъ умора и желание да изляза по-скоро отъ университета, дето бѣхъ вече прочелъ лекцията си, като благодарихъ на младия господинъ, помолихъ го да ми даде време да си помисля до утрешния день.

На другия день той дойде, казахъ му, че съмъ съгласенъ. Той съобщилъ това на своитѣ другари въ Ямболъ, и отъ тамъ само следъ два дена получихъ телеграма, кога да замина. Тая възпълнителность ме ободри.

Смѣталъ съмъ азъ доста по бѣлия свѣтъ, и въ България, и вънъ отъ България, но въ Ямболъ и въобще къмъ тоя край не бѣхъ отивалъ никога. А още преди да се реша да замина за Ямболъ, доброжелателя и професионални мядреци ме засѣтваха съвсемъ и да не тръгвамъ за пататъкъ. Не зная точно защо, но мнето впечатление отъ тѣхнитѣ съвети бе, че, ако отида, най-малко живъ нѣма да се върна.

— Знаешъ, имашъ деца, не бива... Ямболъ... Че това е единъ загубенъ градъ... Разбойнишко гнѣздо... Само лани избиха тамъ 70 анархисти... Но тамъ, тамъ, кой не е анархистъ? Всички сж катили. После, тоя развратъ тамъ между момчета и момчета... Че тамъ никой отъ никого не се стѣснява. Момчета и момичета си живеятъ заедно, никой ги не безпокои. А пъкъ ученицитѣ и ученичкитѣ... То вече...

Кой знае защо, но моитѣ дълги патила, моитѣ наблюдения въ свѣта, моитѣ мисли сж ме научили, щомъ чуя нѣкого или нещо тъй да клеветятъ, да ругалтъ и да охулватъ — да не вѣрвамъ, а да очаквамъ съвсемъ противното, или, ако не противното, нещо наистина хубаво и сериозно. А щомъ чуя нѣкого да хвалятъ съ: „Ааа, той ли?... Той е такъвъ благороденъ човекъ, тъй го ценимъ ние, за него лоша дума нѣма да чуешъ нищо... Че той... Ааа, той...“ — щомъ чуя такива закания за нѣкого или за нещо — азъ се отдръпвамъ въ себе си. Не противореча съ нищо, защото още нищо не зная, но почвамъ да се отвращавамъ и отъ наакванията и отъ наакващия. И съмъ навикналъ за всичко да гледамъ самъ да узная, самъ да се осведомя, както съвѣтвамъ и съмъ съвѣтвалъ винаги всички мои млади приятели и слушатели, като съмъ имъ казвалъ, че само тогава познаваешъ нещо, когато си го узналъ самъ: и въ науката, и въ живота, но особено въ науката и въ литературата. Живота вече — той самъ показва тия, които не се осведомяватъ лично за него.

Така постжпихъ и тоя пътъ. Разнитѣ клюки за анархисти и за разбойници съвсемъ не ме тревожеха, защото азъ нѣмамъ да давамъ нищо нито на единитѣ, нито на другитѣ, напротивъ, тѣ ми сж длъжни, особено ако е дума за анархизъмъ, а не за анархия. Но друго нещо ме караше да се позамисля малко. Именно препоржкитѣ на оня младъ господинъ, който дойде да ме покани въ университета. Нали, той се изпусна, като каза, че ямболската публика имала много гореща кръвь... Азъ съмъ много неопитенъ и нежрѣвченъ за сказки, мислѣхъ си. Ще ги раздразня съ нещо — и горещата кръвь ще кипне. Истина, тамъ отивамъ и сж отивали толкова други сказчици, но тѣ сж съ изпитана дарба, ловкость, умение и съ специална и хубава подготовка за такива работи. Тѣ владеятъ публиката масово съ своя талантъ, а азъ не мога никого, ни масово ни единично да владея... Да, тия случайни думи за горещата кръвь ме озадачиха. И до последния моментъ на заминаването и презъ самото пътуване бѣхъ все „клюмналъ, въ зората си унилъ“, както казва Милова въ прочутата си елегия, преведена отъ К. Величковъ.

Пъкъ и по пътя за Ямболъ не чухъ нищо друго да се говори за тоя харосанъ градъ, освенъ повторения и вариации на дадените ми още въ София съвети.

Всичко това, което изложихъ по-горе, е тъй вѣрно, тъй наистина ми бе разправено, тъй единодушно отъ всички, щото азъ се чудѣхъ, какъ до сега не се е намерилъ нѣкой да го опровергае. Излежда, не само въ София мислятъ така, ами и въ цѣла България. Тъй например, после, когато вече бѣхъ въ самия Ямболъ, единъ крайно симпатиченъ и интелигентенъ момъкъ, свършилъ вече гимназията и билъ малко студентъ, ми каза, че, както той, така и нѣкои негови другари, почти не сж били приемани въ гимназитѣ на други градове, само защото сж отъ Ямболъ или сж учили въ Ямболъ.

— Азъ, например, каза момъкътъ предъ много други хора, азъ изпаднахъ въ такова положение. Не можехъ да следвамъ по домашни причини нѣкои класове въ Ямболъ, трѣбваше да отида другаде — не помня за кждe ми говоря тоя младежъ — трѣбваше да се премѣстя. Знаехъ, нѣмаше да бжда приетъ, ако кажехъ, че нда отъ Ямболъ, принудихъ се да прикрия ямболското си произхождение — и като ученикъ и като житель.

Сжщото потвърдихъ и други отъ неговата категория. И азъ свързахъ клеветитѣ противъ Ямболъ съ сърдечнитѣ признания на тия младежи. И съмъ убеденъ, че това ще да се е случвало много често, пъкъ и сега може да се случи.

Както и да е, азъ вече пътувахъ за Ямболъ.

Осъмнахме съ трена на Старозагорската гара. Не бѣхъ отивалъ и въ тоя градъ отъ първата война, когато тамъ беше главната квартира. Трепътъ се бави дълго, много дълго тамъ, нещо повече отъ часъ. Персоналътъ по трена бе крайно внимателенъ и изпълнителенъ както къмъ всички пътници, така и къмъ мене. Истина, строгъ въ изпълнението на наредбитѣ, безъ огледъ на положението или на личността, но на нейното влияние предъ силитѣ на деня — което е забранено, забранено е за всички — но пъкъ, въ кржга на своитѣ обязаности, както казахъ вече, крайно учтивъ и внимателенъ — пакъ безъ огледъ на положението на пътника. Това ме тъй ободри въ тоя орлентъ, който не е дори експресъ! Само тоя, който е кипѣлъ отъ отвращение и отъ погнуса, когато е виждалъ, какъ за силитѣ на деня нѣма никакви правилници и наредби, какъ се третиратъ като роби, като плоти всички, които не сж въ тоя моментъ на власть, само той ще разбере, колко ободрява тая справедливость, даже и тогава, когато не ти е нещо по угодата.

(Следва)

АЛ. БАЛАБАНОВЪ. (2)

Сегашни български просветни огнища

I.

(Впечатления и мисли по пътя за Ямболъ).

Тоя утринно отнасяне съ пълнолунието, хубавото утро, златното слънце, гласътъ на славеитъ въ близката до гарата градина, хилядитѣ спомени отъ Стара-Загора отъ октомври 1912 година — всичко това ме унасяше, люлееше като въ люлка, изплетена отъ цвѣтя, приспиваше Сегато, пресѣщаше ме въ Нѣкога...

Дремѣхъ буденъ, макаръ и да се разхождахъ вече изъ градината на Стара-Загора... Октомври 5 1912 година. Войната иде. Ето. Съ трепетъ прочита Царь Фердинандъ манифеста за обявяването на войната... Азъ стоя съвсемъ близо до него... Виждамъ го, не е доволенъ, и азъ не съмъ дозволенъ отъ тоя манифестъ, защото той не е мисленъ съ достойнство, а е една повърхностна и вулгарна стапня за кръстъ и за полумесеца, за отвъдъ Пар ъ и пр. Още на прага на черквата почвамъ да питамъ, кой е съчинилъ такъвъ нелѣпъ манифестъ за такава тържествени и страшни моменти. Каза ми се да не питамъ много, че... Ехъ, пищо, ще узная после И почва войната...

Първитѣ ранени. Първитѣ пленници. Първитѣ победи. Ура то на европейскитѣ кореспонденти при известието за падането на Лозенградъ. Тревожната нощь въ главната квартира при перипетиитѣ на Бунаръ-Хисаръ и на Люле-Бургасъ... Главната квартира напуска Стара-Загора, отива напредъ. Българската армия с напредвала много, къмъ Цариградъ се бѣлѣй...

Менъ ме оставиха да стоя петь-шестъ дена въ Стара-Загора, да чакамъ тамъ паданего на Цариградъ и да издамъ бюлетина. Оставиха ми едно пълномощно, единъ огроменъ печатъ; „Главенъ Генералеиъ Щабъ", оставиха ми и една бутилка златно мастило. Бюлетинътъ за падането на Цариградъ трѣбваше да излѣзе безъ друго съ златно мастило. Тъй бе заповѣдано. Азъ чакахъ, какво е чакалъ стражътъ на покрива на Агамемноновата кѫща да му дойде известие за падането на Троя чрезъ предавания отъ планински връхъ на планински връхъ пламъкъ. Цариградъ не пада, както не падаше и Троя тъй скоро. Граждани и приятели ставатъ петърпеливи, искатъ новини отъ менъ. Азъ имъ съобщавамъ, какъвто науча. Ето и каляската била зармчана, даже и готова. Сѫщо и кръста за Света София.

Отъ злато и единъ метъръ високъ. Отъ тоя метъръ нѣкои бѣха недоволни, нѣмало да се види, Света София била много ниска и пр. Научаваме се и се научаваме и други подробности. Тайно и поверително. Че въ Цариградъ следъ остри кавги между гръцкия патриархъ и между българския екзархъ, решило се най-после при посрещането на войскитѣ ни и на царя, да се извърши сслужението отъ двамата църковни началници. Сѫщо, още по-тайно и по-поверително се научаваме, че търговцитѣ предприемчи заржчали и вече биля готови за посрещането на българскитѣ войски двеете хиляди български байраци и байрачета. И пресмѣтнахме, колко пари ще спечелятъ търговцитѣ. Даже и сведения отъ най-интименъ родъ не липсваха: поради предстоящето влизане на Цариградъ и навлизане въ него на победоносни войски, отъ всички страни на западна Европа надошли вече тамъ елегантни и веселя дами. Отъ Франция, отъ Италия, отъ Германия, отъ Австрия и отъ Унгария, дошли дори и испанки. Само известието за падането на Цариградъ не идеше...

Най-сетне, азъ ги взехъ чукчетъ, печата и бутилката съ златното мастило — и се отзовахъ въ Дедеагачъ — пакъ по заповедь...

Изпратиха ме въ „спешна" командировка да мина презъ Македония и пакъ да се върна при главната квартира. Помня, отъ Румендже до Гевгелия трѣбваше да ходимъ пеши съ нѣколко ученички отъ солунската гимназия. При особено трудни обстоятелства, които ще изложа другаде, едва стигнахме въ Велесъ. Подъ тежкитѣ ни мисли за бѣдението на Македония, още тамъ написахъ и публикувахъ тогава следния трауръ на 30 посмѣри 1912 година.

СЪ МОСТА НА ВАРДАРА.

Леле бѣхъ. Надъ Вардаръ средъ моста застанехъ въ забрага.
Що приказки пъстри ромонятъ ми златни вълна!
И слушамъ презъ сълзи, и скрѫбь непосилна ме здавя —
То звекъ отъ вериги ли беше? .. Плачъ на жени?

Минаватъ години. И чети, комити, войводи,
Клането и бомби, реформи, терорь, хуриетъ...
Отъ чуждъ край дома се завръщамъ — и всичко ме води
Направо къмъ моста на Вардара — както напредъ.

Въвъ зрѣлата пролѣть рѣката пяпна се плиска
Презъ бунии ядвади и пламнали въ цвѣтъ дървеса.
Въ душа ми надежди се будятъ, Зората е близка...
И знамъ ли що стана? — повѣрвахъ тогазъ въ чудеса.

Минаха години. И Вардаръ съ ъ ярость захвана
Да пѣе пакъ старата песень го старня пѫть.
И пукна войната, и екна Балканъ,
Ура и на ножъ и на хиляди тигри ревътъ...

И днесъ съмъ на моста. Но Вардаръ една се обажда.
Полето — пустини, гората е черна тѫга,
Венецътъ на снѣжнитѣ върхове всичко обгражда.
Нарѣдко се звъни отъ стадото тамъ по брѣга...

Остриятъ писъкъ на локомотива ме сепва и разпилява тия сѣни на мналото. Тренътъ потегли съ голѣма бързина презъ плодородното и свободно Старозагорско поле.

(Следва)

Сегашни български просвѣтни огнища

(Къмъ пѫтнитѣ бележки на Ал. Балабановъ — дописки въ политическия му

Група ямболски млади граждани, представители на тамошната интелигенция, край Тунджа на дружарска среща. Между тѣхъ има тамошни поети, писатели, критици, вестникари и спортисти. Тамъ сѫ и редакторитѣ на, за жалость, спрѣлото вече литературно списание „Ямболъ“ „Кресчендо“. Тази група, макаръ и отъ лица съ разни темпераменти и наклонности до скоро си имаше въ Ямболъ единъ по тѣхенъ вкусъ нареденъ пѫстъръ салонъ, наричанъ „Жълтия са-

[illegible] дето сѫ се [illegible] на интимни беседи. Снимката е направена преди петь-шесть дена. Повечето отъ членоветѣ на сжщата група се грижатъ за сказкитѣ, за беседитѣ и за други културни начинания въ града.

АЛ. БАЛАБАНОВЪ. (3)

Сегашни български просветни огнища

I.

(Впечатления и мисли по пътя за Ямболъ).

Отъ тукъ по пътя за Ямболъ се запознахъ съ единъ селянинъ депутатъ отъ Ямболско, г. П., който пътуваше въ съседното купе.

--- Блазе ти, казахъ му. Вие спахте тъй добре, че ти завиждамъ. Цѣлата нощь. Азъ едва можахъ да примижа нѣколко пъти --- и толковъ.

--- Е, защо? ме запита той.

--- Не бе само отъ дървеницитѣ, а и отъ други лъчини: размишления, грижи, ядове --- всички бѣха се съюзили съ дървеницитѣ, за да не ме оставятъ да дремна повечко.

--- Истина, чудна работа, обади се добродушния депутатъ сговористъ. Менъ пъкъ дървеницитѣ не ме хапятъ. Ей тъй ли, да изплятъ по мене, азъ нѣма да ги усетя.

--- Види се, не имъ е по вкуса ваната кръвь. Слушалъ съмъ за такива хора, имало доста. Тѣ ще да сж най-щастливитѣ пжтници въ България.

Депутатътъ почна сетне съ особено увлечение да ми разправя за целия техенъ край. За селата, за плодородието, за пътищата, за голѣмото богатство на тия обширни тракийски поля отъ Стара-Загора презъ Нова до Ямболъ и до Казълъ-Агачъ. За силата на Тунджа, какво се сѣе най-много и какво вирѣе, за възприемливостьта и за старанието на селенитѣ и на гражданитѣ да се ползуватъ отъ придобивкитѣ на науката и на новото време... И тренътъ вървеше тъй бързо, тъй хубаво минаваше презъ описанитѣ отъ моя спжтникъ земни райове, сѣкашъ всичко парочно бе нагласена сказка съ свѣтлини картини...

Особено ме зарадва тая лична осведоменость и спокойна наблюдателность на тоя селенинъ депутатъ. Истина, той бе горещъ сговористъ, но все пакъ, имаше много моменти, когато сжжденията му бѣха обективни, спокойни, дори и когато се приказваше за лица извънъ сговора, които личности и лица той просто и искрено съжаляваше, какъ не могатъ да разбератъ тѣ това, което е разбралъ дори и той. Тоя селенинъ е следилъ вестницитѣ усърдно, направило му впечатление дори и мото писмо до редактора на в. „Миръ“ за мизерията на училището въ Сопотъ и много добре ме разбра и допълни съ факти отъ живота, когато заговорихъ, че основата на всѣко народно добруване въ всички посоки сж училищата, надъ което трѣбва да трепериmъ и да не жалимъ никакви средства за тѣхъ. Или поне да не се суетимъ около празни луксове, когато нѣмаме добри училища и пътища и че това суетене --- ужъ да се покажемъ на европейцитѣ --- то ни само посрамва и понижава до нѣкоя диви племена.

И той ми заговори за повитѣ пътища, които трѣбва да се направятъ тукъ въ тия разкошни области, проекти за канали отъ Черно море, за железници и пр.

Но най-изненаданъ останахъ отъ думитѣ му за Ямболъ:

--- Ямболъ е единъ много хубавъ градъ и има да стане още по-хубавъ.

--- Слава Богу, си казахъ. Азъ отивамъ значи въ тоя новъ Ямболъ, а не въ софийския.

II.

(Ямболъ. Тунджански настроения)

На гарата бѣхъ любезно посрещнатъ отъ единъ младъ и мълчеливъ момъкъ. После, следъ като се запознахъ по-добре, разбрахъ, че това мълчание не бе нито отъ скромность, нито отъ незнание какво да се говори, а просто отъ своеобразния темпераментъ на самата личность, която схванца, че още нѣма моментъ за смѣване на нейния миръ съ единъ съвършено чуждъ и непознатъ.

Две дребни пъргави кончета прикаха предъ една голѣма кола, която се движеше по релси. Ние сдва можехме да я настигнемъ съ нашия файтонъ.

--- Какво е това? запитахъ очуденъ.

--- Конски трамвай, презъ града отива до Къзълъ-Агачъ. Германцитѣ го построиха на времето си за военни цели.

Азъ почти съжалихъ, че сме въ файтонъ, а не въ тоя пъленъ съ граждани и селени трамвай.

Къмъ деветь часа сутринята влѣзохме въ града. Топло слънце, всичко се развива и цъвти. Калдъръмитѣ на голѣмата улица, минаретата, сдритѣ гевгирени сгради на джамиитѣ и на безистена, газтворенитѣ дюкяни съ половината отъ стоката предъ тѣхъ, необикновено многото капукчии, пъстритѣ вълнени облекла и фантастичнитѣ гугли на селенкитѣ, надошли въ града поради предвеликдена --- сега бе Велика срѣда, миризмата отъ кебапи и отъ пържени риби --- всичко това сж неотразимо влечение ме унасяше въ времената, когато блаженнитъ ориентъ сладко и райски си живуваше въ антична, за да не кажа класическа Турция. Европейски нѣкой пжтешественикъ би казалъ, че сж се смѣсили тука две култури, или поне културитѣ на две различни епохи. Но всѣки отъ насъ знае, че е смѣшно да отиваме до такива научни обобщения. Нѣма нищо подобно: ориента си сжществува, и културата си сжществува въ тоя ориентъ, въ тоя ориентъ не идватъ млади, бодри, интелигентни и силни натури, които се чувствуватъ като чужденци въ родните си мѣста, колкото и да ги обичатъ. Силата е още въ масата --- и до тогава, докато тая сила не се изчерпи, не ще може да става и дума за смѣсване на две култури или за борба между културатѣ на две епохи. Масата не се интересува отъ тия, които сж ѝ дошли, а тия, които сж ѝ дошли, тѣ я гледатъ съ пренебрежение, често и съ неприязънь или съ приемѣхъ.

Настанихъ съмъ отлично въ дома на единъ любезенъ ямболски лекарь. Услужливость, чистота, работа и тишина. И колко лесно е да се разбере човекъ съ интелигентния хора! Между домакини и гостенинъ стана едно мълчаливо, но перфектно споразумение: никой никому да не досажда, всѣки да си гледа работата, да нѣма китайски церемонии, а английска свобода и естествена вежливость.

Имахъ да стоя въ Ямболъ само три дена, и то три дена пълни съ нервна и уморителна работа. Какво ще видя отъ Ямболъ въ тѣзи такива три дена? Все пакъ, обладанъ отъ една страсть на духа си да видя най-сетне, дали ще намеря поне едно опровержение на разочарованието си отъ нѣкои слоеве на българската интелигенция, също и заобиколенъ отъ бодри, пъргави и съвсемъ различни по темпераментъ младежи, азъ можахъ да видя доста. И ще представя на читателитѣ си това, което видѣхъ, само това, което видѣхъ азъ лично, нѣма да ме интересуватъ никакви разкази и тенденции на другитѣ. И ако направя нѣкоя малка или голѣма грѣшка въ нѣкои факти, нѣма защо да се чуди никой, азъ по пиша нито география, нито история, а предавамъ просто впечатления. Тъи че, дори и грѣшкитѣ ми трѣбва да се взематъ като такива.

(Следва).

Сегашни български просвѣтни огнища

II.

(Ямболъ. Тундженски настроения)

Съжалявамъ, че не съмъ географъ да опиша природата и разположението на тая область вече на голѣма и на постоянно нарастваща Тунджа. Да разкажа за богатствата на рѣката, за плодородието на обширнитѣ полета, за безбройнитѣ стада по тѣхъ, за мекия и свѣтълъ климатъ, за пъстротата на тракійцитѣ, за тѣхния произходъ. После, за самия разположенъ на двата брѣга на Тунджа градъ Ямболъ, основанъ може би още въ десетото столѣтие, ако не и по-рано. Да разкажа за състоянието на двадесеть и петтѣхъ му хиляди жители, за числото на училищата и на черквитѣ, и кой отъ кога е, за главния поминъкъ на населението -- занаятчийство, предназначено да служи на селянитѣ; за грамаднитѣ количества вълна, която се събира тука и се изнася навсѣкѫде. Особено бихъ посочилъ съ подробности, съ какви огромни крачки върви напредъ тоя важенъ възелъ на пѫтища и на бѫдещи, ако не на сегашни, железници, особено, когато ще се свърже и Ямболъ съ Шуменъ, че да е само единъ скокъ до Варна, а да не трѣбва да се заобикаля цѣла България, за да се пѫтува между два въ сѫщность черноморски града, и то близки по разположение. Бихъ изложилъ всичкитѣ си теории за значението на тоя голѣмъ стопански и търговски центъръ и бихъ предначърталлъ пѫтя му за половинъ вѣкъ. Защото наистина, нѣма нищо по-сигурно отъ това че Ямболъ, при най-малко съдействие отъ страна на държавата, при едно управление, което може да отличава важното отъ пустото, въ най-скоро време ще стане една цвѣтуща столица на цѣлия тоя край и заедно съ Сливенъ ще бѫде изворъ на духовни и материални блага за цѣла югоизточна българска Тракия. Огромнитѣ полета и хинтерланди на Ямболъ би ха могли да дадатъ небивалъ подемъ на сливенската индустриялность. А съ едно рационално използуване на хубавата Марица, сестра на Тунджа, съ едно модерно уредено изкуствено напояване --- цѣлата ямболска равнина би се обърнала на една миниатюра на Нилска земя.. Собствено, германцитѣ сѫ открили тамъ на мѣстностьта, дето е построенъ отъ тѣхъ голѣмия хангаръ, подземна и хубава студена вода, която като се изкара изъ подъ земята, може да обслужва не само града, а и по-близкитѣ му селища, а може да служи сѫщо и за изкуствено напояване. За предприемчивостьта на ямболчани достатъчно говорятъ и сѫществуващитѣ вече нѣколко фабрики или фабрикоподобни учреждения, нѣкои отъ които не сѫ въ най-малъкъ мащабъ. За оцетъ, за цигли, за бракша, за картонъ, за консерви и пр. А голѣмата памучна фабрика, направена отъ англичанитѣ, за да обработватъ тамъ индийския си памукъ, разграбена и доста повредена презъ войната, сега би могла прекрасно да се приспособи на фабрика за вълнени изделия: нали Ямболъ е най-голѣмия центъръ за вълна.

Но менъ най-силно впечатление ми направи интелигенцията на тоя градъ.

Не рѣдко сѫмъ възставалъ и сега възставамъ противъ тоя просташки повикъ противъ българската интелигенция. За всичко тя се държи стотворна. И главното е, че въ тоя повикъ подъ интелигенция се разбира една класа полуобразовани, повечето дипломирани простаци, които сѫ успѣли по единъ или другъ начинъ да се качатъ на гърба на народа и да го яздатъ, да му пречатъ въ подема, въ културното повдигане и въ естественото развитие на всички негови сили. Тая интелигенция, както казахъ, обикновено е дипломирана, иде отъ Европа или отъ нашия университетъ. Тя е получена, цѣлта на учението й е била дипломата преди всичко, цѣлта на работата й гешефта, гешефтъ и съ живота и съ „науката“, ако не е голѣма дързость да се нарече наука това, което тя носи въ своитѣ дипломи. Другата часть пѫкъ отъ тая по недоразумение наричана интелигенция класа, не че е гледала само диплома и гешефтъ, а просто отъ слабоумие е попаднала подъ влиянието на гешефтарската класа, станала е робиня на нейнитѣ вкусове и прищевки, създала си е единъ култъ на простащината, обожаничила се до тъпость. И за нея литературата, поезията, изкуствата, науката, техниката нѣматъ нѣкаква реална стойность, не ги засѣгатъ лично, не имъ се усѣща цѣлта направо, а само отъ мода и като повеление на момента и на условията. И тѣзи сустества на тая класа полуобразовани хора около изкуствата и поезията и театритѣ сѫ създали единъ жалъкъ и смѣшенъ фалшивъ огнь и удавили въ много сухи и голѣми думи, само думи за тия работи. Най-добре се показа тая класа на полуобразованитѣ при първото и особено при второто идване на тъй наречения художественъ театъръ. Тя всичко спрѣ, сѣкашъ спрѣ да лиша, за да удовлетвори, не за да удовлетвори, а наистина само за да покаже голѣмъ интересъ къмъ изкуството. Миличкитѣ, нежнички тѣ, хубавичкитѣ Буйчо Ванюци и Ванюви градини! Колко грубиме ние, че не налѣгахме прелъ театъра, за да минатъ тѣ върху насъ и за да не допѫратъ деликатнитѣ си краченца до лошитѣ софийски улици! Разбира се, тая класа на сухитѣ маниящи или на хитритѣ клакьори на тия маниящи съвсемъ не може и не можа да разбере, че не осмѣда човѣкъ артиститѣ отъ художествения театъръ, които си е добъръ и, може би, дори интересенъ въ нѣкои работи, че не напада човѣкъ искуството, когато посочва гадната суета на тая интелигентствуваща класа. Тя се нахвърля противъ всѣкиго, който се осмѣля само да загатне, че винѫга нейното собствено смѣшно положение.

Ето съ тая класа смѣсватъ българската интелигенция всички онія, които надаватъ тоя повикъ противъ интелигенцията въобще. И отъ тамъ тия многобройни недоразумения.

Въ сѫщность, нашата интелигенция съвсемъ и не се намира между тая класа. И после, освенъ това, тя съвсемъ не е само въ София, а е изъ градоветѣ на цѣла България, въ провинцията често ще намерите дори най-добри, най-свободни нейни представители. И ако не се чува тъй високо тѣхния гласъ, то е не защото сѫ безсилни, а защото не сѫ организирани, не сѫ сплотени въ своя духъ, а сѫ разпилени, безъ връзки и канали, безъ органи. Едно време азъ мислѣхъ и надѣвахъ, че всичко отъ България трѣбва да се съсредоточи въ София, за да не сѫ разпилени малкитѣ сили, съ които разполага страната. Но, сега, следъ като се убедихъ, че София, въпреки голѣмитѣ си удобства, е останала назадъ и че само по единъ гешефтарски начинъ експлоатира наивността на провинцията, не мога да не призная грешката си. Още повече, защото виждамъ, че София съвсемъ нѣма намерение да се откаже отъ свойтѣ гешефтарски наклонности, ами напротивъ, усилва ги, организира ги, убива съ ожесточение проявитѣ на самостоятелность и на собственото подигнато въ провинцията, за да не изгуби лесното привличане на държавнитѣ средства само за своята разглезеность.

Отъ нѣколко години въ България се създаде едно хубаво настроение за уреждане на лекции и сказки и четения изъ всички градове на провинцията. И това се особено засили въ последнитѣ две-три години. Това настроение безспорно е плодъ на тия интелигентни ядра въ разнитѣ провинциални градове. Тѣ не жалятъ за уреждането на тия сказки ни трудъ, ни средства, и не се ръководятъ отъ никакви материални съображения. Сѫщо тъй умѣло се схвана това настроение и отъ опитни организатори въ нѣкои центрове, тѣ се опитватъ да уредятъ една по-сигурна и по-практична служба, да снематъ непріятноститѣ и грижитѣ отъ плещитѣ на нѣколко частни лица и да се нагърбятъ съ всички непріятности създаденитѣ отъ тѣхъ дирекции и организации, срещу съвсемъ незначителни, че то само срещу едва покриващи разходитѣ приходи, безъ да се смѣта личния трудъ и тревога на самитѣ организатори, както е случаятъ напримеръ съ пловдивската дирекция „Глобусъ“, ръководена отъ енергични и интелигентни личности съ културни интереси.

(Слѣдва)

АЛ. БАЛАБАНОВЪ. (5)

Сегашни български просветни огнища

II.

(Ямболъ. Тунджански настроения)

На това настроение се дължи създаването на народни университети въ нѣкои провинциални градове. Освенъ това, въ последно време съ голѣмо усърдие на помощь на това хубаво увлечение се притече отлично организирания, пълеавъ съ животъ и съ стремежи първостепенснъ културенъ факторъ въ страната, именно читалищния съюзъ, който простира своитѣ свѣтли мрѣжи дори и въ най-затънтенитѣ краища на България.

Също на това настроение се дължи и създаването на доста много списания въ провинцията.

Вѣрно е, позвечето отъ начинанията въ провинцията замиратъ съ же, списанията спиратъ на първата или на втората книжка, сказкитѣ се пораждатъ въ сантиментални гешефти на нѣкои отъ алчнитѣ софийски софти. Също тъй е вѣрно, че провинциалната публика се изтезава отъ неуравновѣсени и суетни логомани, които или иматъ поради дипломата си нѣкоя титла, или пъкъ си прикачатъ нѣкоя писателска или учена титла. Тѣзи логомани и сантименталии гешефтари въ стремежа си да изтъкнатъ ученолюбието на провинцията и въ самообълщението си, че въ провинцията може да се дава важность и значение и на празни, на фиктивни и на съвсемъ несериозни работи, отидоха дотамъ, щото почнаха да правятъ сказки и лекции отъ съвсемъ непотребни работи, дори и отъ теми, отъ които тѣ самитѣ нищо не разбиратъ, понеже не имъ е нито специалность, нито пъкъ е лъжица за тѣхнитѣ уста. Ето окимнало нѣкому, намѣрилъ случай да похвали приятеля си, или да нагрубе противника си, прикачва си титлата писатель и тръгва да държи сказки за съвсемъ съмнителни величини или пъкъ за зазубрени отъ нѣкои книги предмети. Нѣкои търновчани и плевенчани, а сжщо и ямболчани вече се оплакаха отъ подсбни изнудвания, съжалявайки съграждапитѣ си, че се увличатъ по нѣкой пъть отъ такива незвани сказчици. Особено хубаво ще да е почувствували това варненци, на които единъ отъ тия незвани се опиталъ да държи сказка дори и за кафене „Царь Освободитель" въ София..

Но тия недостатъци съвсемъ не сж отъ такова естество, щото да могатъ да попречатъ на тоя устремъ къмъ просвѣта на провинцията, тѣ лесно ще се премахнатъ, самитѣ граждани ще се освободятъ отъ прищѣвкитѣ на самозванитѣ, както сж направили при казания случай въ Варна.

Всички организации, които се занимаватъ съ тия работи и съ уреждането на лекцитѣ и на сказкитѣ, сами ще схванатъ, че нѣма да излагатъ нито себе си, нито ще компрометиратъ хубавата идея, ако по-напредъ добре се осведомятъ върху подготовката и главно върху значението на лицата, които канятъ за лектори. Сжщо тѣ ще трѣбва точно да се научатъ, собственно върху какво ще говори известно лице, а да не се задоволяватъ само съ заглавията. Тогава самятъ тоя подборъ ще вдъхне доверие въ публиката, и тя ще стане по-възприемчива за хубавото. Защото все е по-интересно, какво ще каже единъ специалистъ и единъ посветенъ въ работитѣ и единъ отговоренъ човѣкъ въ известна область, отколкото случайнитѣ логомани, които само току гледатъ да налучкатъ настроението на публиката и да го изнудятъ.

Ето съ тѣзи мисли и схващания азъ се намѣрихъ въ Ямболъ. И тъкмо въ Ямболъ тѣ се закрепиха най-здраво у менъ. Още повече, защото тъкмо противъ Ямболъ бѣхъ слушалъ най-лоши работи, които и казахъ въ началото на тия си бележки.

За щастие, азъ можахъ тамъ да се събера съ много интересни младежи, всѣки съ свой обликъ, съ свои стремежи, съ прономирана индивидуалность и всички съвсемъ не така плачливо отчаяни, дето не били въ София, а въ провинцията, както ще чуете олелията на мнозина, които били осѫдени да живѣятъ въ „некултурни" центрове и които нѣмало нито кѫдо да отидатъ, нито съ кого да „размѣнятъ мисли". — и прочие вайкания на пуститѣ души. Въ Ямболъ, напротивъ, тия младежи, макаръ и далечъ да не сж доволни отъ сжществуващитѣ тамъ условия, все пакъ, съзнаватъ, че собствено отъ тѣхъ зависи да си създадатъ тия условия. Тѣ иматъ своитѣ духовни интереси и идеали, иматъ критика и самокритика, иматъ една бодра експанзивность да привеждатъ въ изпълнение своитѣ замисли, обичатъ поезията и изкуствата, не поради модата или отъ празни страхове да не бѫдатъ наречени прости, а само защото тѣ усѣщатъ въ себе си нужда, тѣ желаятъ да иматъ, да знаятъ, да почувствуватъ тия работи, и, ако могатъ, сами да работятъ и да създаватъ. Попитахъ едного отъ най-будитѣ книжари въ града, какви книги се харчатъ тамъ, и въобще какъ върви книгата въ тоя градъ. Той ми показа и доказа, че въ Ямболъ празни и глупави книжки отъ никого не се купуватъ и не се четатъ, докато въ София едва можешъ въ една година да продадешъ една книга отъ нѣщо сериозно.

— Особено добре вървятъ, каза ми книжарьтъ, философскитѣ, сериознитѣ, истински поетичнитѣ книги, даже и чисто научни книги — и тѣ се дирятъ усърдно. И азъ погледнахъ и поразгледахъ рафтоветѣ на книжарницата му. Книги за Канта, за Айнщайна, изъ областьта на естествената история, на социологията, екземпляри отъ съчиненията изъ най-високата поезия и литература...

— И тука има кой-да кинува и да чете тия и такива книги? запитахъ азъ искрено трогнатъ и очуденъ.

— Да. Ние наистина и съвсемъ не продаваме тука въ Ямболъ книги изъ областьта на леката и камамическа литература.

Тъкмо въ това време съгледахъ на единъ рафтъ моя „Федонъ" отъ Платонъ, най-дълбокото съчинение и най-трагичното на всички времена и народи, както го нарича Вундтъ. Съгледахъ нѣколко екземпляра. Попомнихъ си тревогитѣ и мжкитѣ, когато го превеждахъ въ млади години и когато възторгътъ ми отъ него бѣ по-дълбокъ отъ болята ми за работа. Знаехъ, че това съчинение тогава пропадна, никой дума въ България не каза за него, никой не го използува дори като поводъ да ме наругае никой, никой не спомена за него толкова години — отъ 1907 година до сега! Като че дълбокитѣ и гениални съчинения въ България изчезватъ, тъй отъ времето и въ времето. Продава се по едно време на кило, забрави се, изчезна казвамъ, съвсемъ се изгуби — непрочетенъ и неподиренъ отъ никого. Елва напоследъкъ се обадиха нѣкои господа и госпожици отъ разни краища на България. Но понеже бѣ „изчезналъ", макаръ и по тоя касапски начинъ, и азъ самъ нѣмахъ нито единъ екземпляръ, поне за да има отъ какво да приготвя второто поправено издание.

— Че отъ кѫде имате „Федонъ"? запитахъ приятно изненаданъ.

— Намѣрихме на едно мѣсто, продадохме доста екземпляри, останаха само още тия нѣколко.

— Значи, въ Ямболъ има хора, които сж прочели „Федонъ"? Моля ви се, дайте ми на менъ единъ екземпляръ, че азъ съмъ останалъ безъ ни единъ. И си взехъ единъ „Федонъ" отъ Ямболъ.

Следва)

АЛ. БАЛАБАНОВЪ.

Сегашни български просвѣтни огнища

II.

(Ямболъ. Тундженски настроения)

Между младежитѣ и гражданитѣ, съ които се срещахъ презъ тия три дена, както казахъ, имаше хора съ сѣвсѣмъ собствени и оригинални истински интереси и схващания. Повечето млади. Човѣкъ, ако не се позаинтересува по-напредъ да ги узнае, а да ги вземе като обикновени провинциални интелигенти, би се изложилъ много предъ тѣхъ и ще се почувствува посраменъ сетне, като ги познае, ако почне да иска да имъ прави впечатление съ своята многоученость или съ своитѣ надувания като предъ непрости. И ще го избие студена пот по челото, ако си е позволилъ такъвъ гафъ. И не отъ страхъ да не го нападнатъ или да не го изобличатъ, това тѣ не могатъ да опитатъ като просвѣтени хора, а просто отъ срамъ предъ самия него, че е билъ толкова непроницателенъ. Азъ вече можехъ да се ориентирамъ, когато встѣпихъ въ по-тѣсно съприкосновение съ тѣхъ. И ми бѣ крайно приятно да съмъ съ тѣхъ — и на разговори, и на ядене и на пиене. Тѣ критикуваха осжждитѣ условия за развитие на култура въ града, но не съ оная надутость, която проявяватъ нѣкои парвенюта, които се „задушавали въ тая провинциялна атмосфера". Напротивъ, тѣ критикуваха съ желание да се поправи, да се намѣри това, което липсва. Напримѣръ, тѣ си иматъ вече една удивително внимателна и интелигентна публика, която иска да чете и да слуша и да се разправя за работи на духа. Тази публика има обаче само едно скромно читалище — въ което стават и оперитѣ, и театритѣ, и политическитѣ събрания. Тѣзи младежи съ право радѣятъ и агитиратъ за построяването на единъ театъръ въ Ямболъ за нѣколко милиона лева. Тѣ даже ми посочиха едно хубаво и обширно мѣсто въ културния центъръ на града, дето се надѣватъ да се построи бждещия театъръ. И азъ съмъ увѣренъ, отъ това, което видѣхъ, ако наистина нѣкога се осжществи това желание на тия младежи, въ Ямболъ ще има наистина изященъ театъръ. Ще има актьори изъ самата среда на тия просвѣтени младежи, ще има единъ доста строгъ контролъ пакъ отъ тѣхна страна, а най-много отъ страната на една будна и отворена публика. Литературнитѣ интереси въ Ямболъ сж особено развити. Не само между тия, които сж на постоянно мѣстожителство въ града, а и между цинжданитѣ отъ вканцията на ваканция учители и учителки въ селата на голѣмата околия.

Презъ цѣлото време азъ се събирахъ съ разни ямболски граждани и младежи. И бѣхъ между тѣхъ не само за сказки, а и за интимни разговори. Очаквахъ да видя поне нѣщо отъ тия условия, за които разправяха клюкитѣ. Нѣ маше наистина нѣкакво ригорозно квакерско въздържание, нито фалшиви целомждрия, но имаше едно естествено, сѣвсѣмъ непринудено прилично държание. Човѣкъ би могълъ вече да си представи доста живо, какво би станало съ тоя, който би си позволилъ да престжпи това приличие? Наистина, още не мога да схвана, какъ сж могли да бждатъ създадени такива клюки за тоя градъ, дето силата блика вече.

Въ Ямболъ има една смѣсена педагогическа гимназия. Срещахъ се и съ нѣкои отъ възпитаницитѣ на тая гимназия. Тѣ ми направиха отлично впечатление съ своето спокойно, разумно държане, съ живия интересъ къмъ нѣкои литературни проблеми, къмъ поезията, съ чистотата на нравитѣ си и съ невинността на погитѣ си. Миозина отъ софийскитѣ разглезени виртоози на лумитѣ и футболисти падали биха могли и да съзнаятъ въобще висотата, на която стоятъ тѣхнитѣ ямболски другари. Единъ отъ учницитѣ ми разправяше за духовния животъ въ гимназията много интересни подробности, особено за бесѣдитѣ, които се четѣли междуучениците на разни теми. Така само презъ изтеклата учебна година били държани 112 бесѣди! И затова, не е чудно, че въ тоя градъ има толкова младежи съ живъ интересъ къмъ литературата и къмъ науката. Тѣхнитѣ интереси си остават и следъ училището, дори когато се заловятъ съ непрятни прозаически работи, като търговия, или нѣкой занаятъ. Напротивъ, тѣ тъкмо тогава се подържатъ най-горещо. И между младитѣ тамошни литератори, и между поетитѣ, и между артистическитѣ дарования има вече не само съ несъмненъ талантъ личности, ами и съ надълбоко устремена ерудиция. Азъ нарочно не споменувамъ въ тая си работа имената имъ, защото знамъ, че не за това ми е думата сега, а за общото. Но азъ четохъ работитѣ имъ, и тѣ ми направиха най-хубаво впечатление, макаръ и да не мога да приема едно такова догматично разглеждане на поезията и на изкуствата. Тѣ сж издавали нѣкога и едно списание, заглавието на което лесно би се подало на подбивъ, но съдържанието му е отъ стжпалата на една висока култура.

Не се съмнявамъ, тия ямболски младежи ще преодолѣятъ трудноститѣ на разединеностьта и на башибозулука, въ който силитѣ имъ се губятъ, ще се организиратъ, ще се устремятъ къмъ творчество, за да могатъ да заживѣятъ единъ достоенъ за тѣхъ хубавъ животъ и за да дадатъ отъ него и на други, които не могатъ да го иматъ. Поне това впечатление ми направиха всички до единъ. Тѣ ще могатъ да победятъ своята разединеность и тогава ще се почувствуватъ истински личности вредѣ равни на себе си.

*

Съжалявамъ, че времето на предвеликденъ не ми позволи да остана поне единъ-два дена безъ работа въ Ямболъ, за да го изживѣя както азъ си знамъ и за да мога по-отблизо да се видя съ хората му. Но все пакъ, намѣрихъ време да постоя и да се поразхожда изъ почти обградения отъ Тунджа паркъ на града. Тамъ поне можехъ да седя и да гледамъ кой и какъ минава и се разхожда. Повечето млади хора, млади господа и госпожици. Тѣ се разхождатъ изъ малкия паркъ, или седятъ на скамейкитѣ усамотени, или се движатъ подъ върбитѣ на Янко Сакъзовъ. Тъй ги наричамъ тия многобройни върби, защото си спомнихъ, че е отъ Янко Сакъзовъ прочутата песень:

„Върбо ле, върбо, гжста зелена,
Що си навела клони надолу?
И ти ли плачешъ за първо либе?..."

А пъкъ Янко Сакъзовъ е отъ Ямболъ и разбрахъ отъ де му е дошла на ума тая гжста и зелена тунджанска върба. И, струва ми се, справедливо е да се отбележи, че може би и на дейностьта на Янко Сакъзовъ, който отъ дълги години се избира отъ тука, тъй сжщо и на поголѣмитѣ другари се дължи тоя духовенъ подемъ на града още отдавна. Човѣкъ нѣма нужда непременно партия за да изтъкне тая голѣма гжста. И така, и азъ почнахъ да движа като ямболчанецъ по гжститѣ и зелени върби. И да гледамъ минувачитѣ и минувачкитѣ. Кой знае, може би и други да сж видѣли сжщото, що ми бѣде чудно, ако въобще никой другъ преди мене не е забележалъ и изтъкналъ това, но менъ особено ме накара да се позамисля това „първо либе" на гжстата и зелена върба. Гжстата зелена върба ще да е отдавна съсечена, повалена на земята и обърната на пепель. А либето — и то или е и то станало вече пепел, или е сега нѣкоя прегърбена бабичка. Защото много отдавна, много отдавна се пѣе тая песень, и азъ отъ много години така знамъ, че е отъ Янко Сакъзовъ. Но тая върба тогава наистина ще да е била гжста зелена, висока и стройна. И първото й либе, и то ще да е било като сегашнитѣ ямболски първи и втори либега на сегашнитѣ тунджански многобройни стройни, гжсти и зелени върби, и то ще да е било тъй живо, тъй будно, съ такива грациозни крака като сегашнитѣ първи либета ще да е газило пъргаво подъ върбитѣ или ще да е отминавало бързе-бързо презъ пролетнитѣ още сѣвсѣмъ идайнически прозрачни шубраци, както сега изъ голитѣ алеи на градския паркъ край Тунджа.

КРАЙ.